

Felsefi Bir Kavram Olarak Yargı

Dr. Öğr. Üyesi Ata Demir | ORCID: 0000-0002-9075-8987 | atadmr72@gmail.com

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Yargı, kelime olarak kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurulmuş, kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm gibi anlamlara gelir. Felsefi bir kavram olarak yargı, herhangi bir önermenin doğru veya yanlışlığını belirleyen entelektüel bir faaliyetin ürünü olarak iyi, sağlam ve doğru kararlarda bulunma kabiliyeti olarak kabul edilir. İlk Çağ Antik Yunan'da zaman ve mekân üstü, oluşa tabi olmaksızın mutlak hakikat veya doğruluk konusuyla ilgili olarak yargı konusu sofistler, septikler, Sokrates/Platon ve Aristoteles arasında şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Yargıların dayanağı Orta Çağ'da "dogmalar" ile belirlenirken, Modern dönemin kurucusu kabul edilen Descartes'te yargı, gözlemlenebilen verilerden yola çıkarak söz konusu veriler arasında bağıntılar kuran bir düşünme faaliyetine tekabül eder. Modern dönemin yargı anlayışında tezahür eden önemli husus, yargıların her daim bir kip/hal içinde verildiğini hesaba katmak gerektiğidir. Yargı kavramı Kant tarafından yeniden ele alınır ve farklı bir form kazandırılır. Kant sonrasında da tartışma konusu olmaya devam eden yargı kavramı, postmodern dönemde herhangi kesin bir yargıya varamama ya da kesin yargılardan kaçınmayı gerektiren, idea, köken ve temsillerden arındırılmış, her bir olaya uygun bir hüküm şeklindeki çoğulcu bir tarzda ele alındığı görülür. Bu çalışmamızda felsefi bir kavram olarak yargı kavramına düşünce tarihi içerisindeki yolculuğunda yüklenilmiş anlamlar ve konuyla ilgili tartışmaları ele alacağız. Giriş kısmında yargı kavramını, yargı kavramına dair Aristoteles'in yaklaşımını ve Orta Çağ'ın dinsel yargı anlayışlarına yer vereceğiz. Modern dönemde Kant'ın yargıya dair yaklaşımı ile postmodernlerin yargı anlayışları asıl konumuzu oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Postmodernizm, Yargı, Hakikat, Çoğulcu, Kant, Aristoteles, Nancy.

Atf Bilgisi: Demir, Ata. "Felsefi Bir Kavram Olarak Yargı". *Marifetname* 10/2 (Aralık 2023), 401-433.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1345293>

Geliş Tarihi	17.08.2023
Kabul Tarihi	04.10.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Ata Demir)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Judgment as a Philosophical Concept

Asst. Prof. Ata Demir | ORCID: 0000-0002-9075-8987 | atadmr72@gmail.com

Siirt University, Faculty of Theology, Department of Islamic Philosophy, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

Judgment, as a word, entails meanings such as evaluation, comparison, and assessment, undertaken through various means, to critically evaluate individuals, situations, or objects. As a philosophical concept, judgment is perceived as the ability to make good, solid, and correct decisions, as a product of intellectual activity determining the truth or falsity of any proposition. In Ancient Greece, the matter of judgment concerning the absolute truth or correctness, transcending time and space without being subjected to formation, triggered intense debates among sophists, skeptics, Socrates/Plato, and Aristotle. During the Middle Ages, the basis for judgments was determined by “dogmas”, whereas in the Modern era, initiated by Descartes, judgment corresponds to a thinking activity that establishes relations among observable data. A significant aspect manifesting in the modern understanding of judgment is the necessity to consider that judgments are always rendered within a mode or state. The concept of judgment is revisited and reshaped by Kant, continuing to be a subject of discussion post-Kant. In the postmodern era, the concept of judgment is approached in a pluralistic manner, necessitating avoidance of any definitive judgment or the inability to reach a definitive judgment, devoid of ideals, origins, and representations, tailoring a verdict suitable for each incident. In this study, we will explore the meanings attributed to the concept of judgment within the history of thought and discussions related to the topic. In the introduction, we will address the concept of judgment, Aristotle's approach to the concept of judgment, and the religious judgment understandings of the Middle Ages. Our primary focus will be on Kant's approach to judgment in the modern era, and the postmodernists' understanding of judgment.

Keywords: History of Philosophy, Postmodernism, Judgment, Truth, Pluralist, Kant, Aristotle, Nancy.

Citation: Demir, Ata. “Judgment as a Philosophical Concept”. *Marifetname* 10/2 (December 2023), 401-433. <https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1345293>

Date of Submission	17.08.2023
Date of Acceptance	04.10.2023
Date of Publication	31.12.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Ata Demir)
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Adaleti tesis etmek için nasıl yargılamalı? Bu soruya anlamlı cevap verebilmek için yargı kavramına yüklenen içerik bakımından yargı türlerini ya da yargı kavramının neleri içerip neleri dışarda bıraktığını bilmek gerekmektedir.

Yargı, (İng. judgement; Fr. jugement; Alm. urteil) zihnin, belleğin belirli bir şey hakkında bir içeriği kabul ya da reddetme faaliyeti olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle felsefede yargı, bir şeyin ya da iki şey arasındaki bağıntının gerçekliğini olumlayan ya da inkâr eden düşünsel edimdir.¹ Bunun dille ifadesine de önerme denir.

Yargı ile ifade edilmek isteneni şöyle formüle etmek mümkündür: S, P dir. Yargının yapısı: a. Yargıda (önermede) söylenen = konu (subjectum), b. Bu konu üzerine söylenen = yüklem (praedikatum), bu konu ile yüklemi birbirine bağlayan =koşaç (copula) vardır. Yargı kavramına dair sorunsalı, Aristoteles'ten tevarüs edilen gelenek, Orta Çağ geleneği, Kant'ın yorumları ve sonrasında postmodern yaklaşımlar olmak üzere dört ana başlık altında incelemek mümkündür.²

Düşünce tarihi içinde yargı kavramına dair farklı yaklaşımlar olmasına rağmen, herhangi bir yargısal edimde asgari düzeyde bulunması gereken şartlar vardır. Nesnellik, mantık kurallarına uygunluk ve kuramsal bağımsızlık her yargısal faaliyette bulunması gereken ortak koşullar olarak öne çıkarlar.³

Klasik yargı yaklaşımlarında başkasının üzerinde kontrol edilemeyen etkiler yaratılmaya çalışılır. Herkeste yaratılmaya çalışılan

¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul, 1999), 1749.

² Bedia Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü* (Ankara, 1975), 184.

³ Fred Foldvary, "Universalism", *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd edition*, ed. Jr. Darity (USA: Macmillan Reference USA, 2008), 8/225.

etki, “bu doğrudur, bu doğru değildir” şeklindeki yargı ile yargı sahibini doğrulamayı amaçladığını söylemek mümkündür. Örneğin, Platoncu yargı, iktidar gücüne dayalı bir ortaklığı içerir tarza sahiptir. Klasik yargı, belirli kimseler arasında belirli bir etkiyi kontrol etmeyi ve dolaşımını sağlamayı hedeflemeyi öngörür.⁴ Burada meta anlatılar vardır ve külli/mutlak hakikatlerin çerçevesi dâhilinde yargılar söz konusudur. Klasik yargılar, bilimin de içinde yer aldığı bir durum veya bir nesneyle ilgili gerçeklik iddiasını barındıran hakikat kriterine bağlı bilgilerdir. Klasik yargıların bir diğer özelliği de buyurucu olmalarıdır. Dini veya etik değerlerin gerçekleşmesi doğrultusunda geleceğe doğru eylemeyi buyuran yargılardır.⁵ Klasik yargı yaklaşımlarının en bariz temsilcileri olarak Antik Çağ’da Platon (MÖ 428/427 - 348/347), Orta Çağ Kilise öğretisi, Modern dönemde bilimsel pozitivizm, Hegel (1770-1831) ve Marx’ı (1818-1883) saymak mümkündür.

Aristoteles (MÖ 384 – MÖ 322)’in, “belirsiz olanın kuralı da belirsizdir”⁶ ilkesi, modern dönemde temel referans olarak kabul edilir. Olması gerekeni olandan, eş deyişle adil olanı sabit doğrulardan çıkarmanın imkânsızlığından yola çıkarak herhangi bir teoriye dayanılmaması gereğini vurgular. Her daim yeni olaylara gebe olan dünyamız, adalete dair yargı sorunsalını her seferinde yenilemeyi zorunlu kıldığından dolayı yargı kriterlerini de sorgulamayı beraberinde getirir. Modern dönemin adalet ya da etik yargılara dair iddiası, zaman ve mekân üstü hakikat iddiasına sahip Platon’un metafiziğine dayalı klasik yargı

---

⁴ Jean François Lyotard, *Hakkıyla*, çev. Emine Sarıkartal (İstanbul: İthaki Yayınları, 2014), 35.

⁵ Lyotard, *Hakkıyla*, 5.

⁶ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev. Ahmet Babür Bayram (Ankara: Adres Yayınları, ts.). V. 1137b 29-30.

kavramına karşı çıkmayı gerektirir. Nitekim modern yargı kavramı ister adalet ister iyi ideası veya ahlak ilkesi olsun teorik ideanın uygulaması ya da mükemmel hale getirilmesinin ifadesine indirgenemez. Eş deyişle her durumda hiçbir şey adil, doğru ya da iyi olamaz. Yargı, tam manasıyla adaletin arayışı olmak durumundadır.⁷

Buradan yola çıkan Lyotard (1924-1998), nelerin yapılması hususunda değil de nelerin yapılmaması gerektiği hususunda lazım gelen yargıyı Kant'ın yaklaşımında arar. Ona göre, “politika tüm oyunları toparlayan büyük oyun değil, sahtekârlıklara ve onların terör kortejine hakemlik eden oyun dışıdır. Çekişmede hakkaniyetli olmak, verili kriterler olmadan ama düzenleyici bir ufku kabul ederek yargıda bulunmayı gerektirir”.⁸

Arzu, bağıntı ve düzenek ya da keyfi tercihlerin yüklü oldukları yargıların, yıkılmaları veya fragmanlara ayrılmaları modern ve daha sonraki Kantçı aydınlanmacı ufka işaret etmektedir. Dogmatik uykusundan uyanmış bu akıl ya da ufuk, hüküm verme oyununu sonlandıran *meta* yasaları iddia eden akıldan ve yargısından nefretini gizlemez.⁹ Nitekim *meta* anlatılar ve onların temsilcileri gibi otorite ve vasilerin varlığının kabulü, tarihi meydana getiren bütün olayların, eylemlerin anlam ve maksadının nihai anlamda külli bir tözün ya da öznenin tamamlanmasına tabi olduğunun kabulüdür. Modern zihin genel anlamda bir taraftan ereksel ve tümel anlatılara karşı çıkarken, diğer taraftan her daim yalnızlık içinde bekâr olarak her seferinde deneyimleyerek bir yargıya ulaşmayı tercih eder. Burada deneyimlenen yargı,

⁷ Lyotard, *Hakkıyla*, 8.

⁸ Lyotard, *Hakkıyla*, 25.

⁹ Jean-Luc Nancy, “Dies Irea (Kızlık Günü)”, çev. Nami Başer, *Yargılama Fakültesi* (İstanbul: İthaki Yayınları, ts.), 12.

her defasında daha önce mevcut olmayan pragmatik yeni bir yargıdır.¹⁰

Modern yargılama mantığının bariz özelliği kriterless olması ya da belirli kriterlere bağılı olmamasıdır. Kriterless yargılama, Aristoteles'in *phronesis* kavramını dikkate alarak yani adil olan ve olmayana dair en küçük bir kiterere bağılı kalmaksızın yargıda bulunacak kişinin basiretli konumudur. Burada herhangi bir kategorik yasaya, kurala tabi olmayan yargılar söz konusudur. Her seferinde bir duygu içerisinde kavramsız yargı verileceğı için tabiatıyla yanılabilme, yalnız kalabilme ve fikir değıştirme olasıdır. Herhangi bir yargı kriterinden söz edebilmek, tüm insanların her zaman ve her durumda mümkün uzlaşılardan söz etmek anlamına gelmektedir. Böyle bir iddia tam manasıyla klasik ya da kadim yargıyı ifa eder. Kriterlerden yoksunluk ise bütün yönleriyle modernite içinde verilen veya varılan yargıyı ifade eder.¹¹ Dolayısıyla modern insanın politik ve etik alanlardaki adalet arayışı, kriterless yargılamayı buyurur. Artık yargılara yön verecek değışmez ilkeler dizgesi yoktur.

1. Klasik Yargı Anlayışları

Yapılması gereken şey nedir, yargılarımızın dayanağı ne olmalıdır sorusu veya sorunu Antik Yunan'da Sofistler ile Sokrates/Platon/Aristoteles arasındaki tartışmalarda kendini gösterir. Sofistlerin çoğı, presokratik dönemin önemli tartışma konusu olan *phusis-nomos* diğeri bir deyişle doğa-uzlaşım dikotomisinde *nomosun* savunucuları olmuşlardır. İnsanı merkeze alan sofistlere göre en başta tanrı/tanrılara dair yargılarımız dahi uzlaşımsal yani *nomos* kaynaklıdır. Tanrıların *phusiste* (gerçekte) varlıkları yerine insanların yöresel uzlaşımına bağılı lokal yaratımlar olduklarına dair iddialarını, her

---

¹⁰ Lyotard, *Hakkıyla*, 43.

¹¹ Lyotard, *Hakkıyla*, 50.

yörenin birbirinden farklı tanrı telakkileri ile ispatlamaya çalışırlar. Sofistler, tanrılara dair yargılarında olduğu gibi ırklar arasındaki farklılıkları, yöneten-yönetilen ya da efendi-köle ayırımına dair yargıların da tabii olmayıp *nomosa* bağlı uzlaşımsal yargılara dayandığını savunurlar. Dolayısıyla sofistler, Tanrı ve hukuk başta olmak üzere tüm yargıların insan kaynaklı olduğunu başka bir ifade ile *nomosa* dayandığını iddia ederler.¹²

Platon'un *Theaetetus* isimli eserinde Protagoras (MÖ 481-MÖ 420), sürekli akış halinde olanı duyularıyla algılayan insan için nesnel bir hakikatten söz edilemeyeceğini, bu yüzden zaman ve mekan üstü (mutlak) herhangi bir bilginin de mümkün olamayacağını iddia eder. "İnsan her şeyin ölçüsüdür" diyen Protagoras, tüm yargıların temelini algılara dayandığını belirtir.¹³ Mutlak ve değişmez yargıların olamayacağını, fenomenlerin gerisinde olanın bilinmeyeceğinden hareketle Sofistlerin, ampirik, septik, rölativist yaklaşımların ilk temsilcileri oldukları kabul edilir. Yunan mitolojisinde gösterildiği üzere "kendi kanununu durmaksızın yeniden yapmak zorunda olan bir tanrılar toplumu"¹⁴ Sofistlerde bulunan temel karakter olarak tezahür eder. Burada tartışmaya konu olan husus, tartışmalar sonucunda daha adil olana varabilme umudundan ziyade, temelsiz ve kritersez yargılara olan vurgudur.

Sofizmin algı temelli yargı anlayışına karşı Sokrates ve ardılları şiddetle mücadele etmişlerdir. Yargının konusu olan kavramlar Platoncu problematiğin kriterine tabi kılındığında sabitlenmesi gereken ya da sabiteler olarak kabul edilen hususların mevcudiyetini zorunlu kılar.

¹² Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a* (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 32.

¹³ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, 34.

¹⁴ Lyotard, *Hakkıyla*, 53.

Örneğin, toplumdaki üretim, bölüşüm ve yönetim ile ilgili yargıların tümü, adaletin özüne başka bir deyişle adalet ideasına uygun ise adaletli kabul edilir. Mimesis (taklit) olarak bilinebilen adaletin özünü ya da ideasını da ancak filozof bilebilir. Dolayısıyla adalet ile ilgili yargılar, filozof kralın söylemine uygun olması halinde adil kabul edilir. Hem bu yargıların temsilcileri hem de muhatap olan toplumun tümünün özel bir *pathos* (deneyin/duygu) ile ikna edilmesi gerekir. Söz konusu *pathos*, dile getirilen yargıların gerçekten de adaletin varlığından şüphe etmemeyi gerekli kılar. Dolayısıyla başta adalet yargısı olmak üzere hakikatle ilgili yargıların bilinmesi ve tanımlanması, aynı zamanda aktarılması mümkün kabul edilir. Platoncu yargıların gerçekliği, filozofun iddiasının doğru kabul edilmesini sağlayan inanç *pathosu* olduğu aşikârdır. Bu tür söylemler, Karl Popper'in (1902 – 1994) ifadesiyle Marx dâhil tüm açık toplum düşmanlarının geleneğinde görülen ortak bir husus: “Her türlü siyasal değişimi durdur! Değişim kötü, durulma Tanrılıktır (The idealist formula is : Arrest all political change ! Change is evil, rest divine).”¹⁵ Yargıların gerçekliğe uygunluğu, kavramsal ifadelerine duyulan inanca bağlı olarak pratik karşılığının adil olacağı varsayılır. Bir taraftan adil yargılara ulaşmak için Platoncu episteme bağlamında bilimsel olarak tanımlanmaya gayret edilen teorik işleyiş, öte taraftan da bu teorik düzene göre dizayn edilecek toplumsal düzenekler olacaktır.¹⁶ Görüldüğü gibi Platoncu yargılarda, toplumsal realite karşısında buyurma hakkını, diğer deyişle yargı hakkını kendinde barındıran yasa, anayasa veya *politeia* (devlet) vardır. Platoncu perspektifte varlığa dair doğru yargının praxis

---

¹⁵ Raimund Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies* (London: Broadway House, 1947), 1 The Spell of Plato/74.

¹⁶ Raimund Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989), 1 Platon/92-93.

olarak karşılığı bulunur. Görevlerin, değerlerin, malların ve kadınların dağılımını belirleyen yargılar elbette birtakım temsilciler aracılığıyla olacaktır.¹⁷

Platon'da olduğu gibi Marx'ta da doğru yargılardan adil olana bir geçişin mümkün olduğu düşünür. Doğru olandan adaletli düzene geçiş *şayet, o halde* şeklindeki bir şarta bağlıdır. Teorik bir yargıdan praxise geçiş nasıl mümkün olur sorunsalı Platon'da filozofça buyruklara inanmak ve güvenmekle sağlanmaya çalışılır. Platon'un devletinde filozof krallar için devlet anıtlar dikecek ve tanrısal insanlar olarak onlara adaklar sunulacak. Oysa Platon'un kral filozofu, yöneticileri dahi aldatabileceğini umduğu şahane yalanlar uydurarak yönetici ve askerlere şöyle der:

“Siz silahlarımızla birlikte topraktan doğdunuz. Toprak sizin ananızdır. Bunun için herkesin anasını saldırılara karşı koruması boynunun borcudur. Diğer yurttaşlar da topraktan silahsız olarak doğmuş olan kardeşlerinizdir. Onlara kötü davranmayıp, düşmana karşı kardeşleriniz olarak korumalısınız. Hepiniz toplumun birer parçasısınız ve hepiniz kardeşsiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızda yönetici olanlarınızın mayasına altın koymuştur. Onlar bunun için en başta olurlar. Koruyucuların mayasına gümüş, üreticilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Sizden doğan çocuklar da size benzeyeceklerdir.”¹⁸

Yani filozofun yargılarının toplumda praxisi bazen yalan söylemeyi mubah hatta gerekli kılsa, teorik yargılara güven ya da inancın dayanağı ne olacaktır? Başka bir ifadeyle bana ödev buyuran teorik yargıların kaynağının benim dışımda olmasının nedeni cevapsız kalmaktadır.

¹⁷ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 1 Platon/95.

¹⁸ Ata Demir, *Platon'da Adalet Kavramının Temellendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006), 62. Ayrıca bkz. Raimund Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989), 1 Platon/140-141.

Belirli bir yargıya dayalı adil bir toplum modeli Platon ve birçokları tarafından idealize edilmesine rağmen hiçbir zaman nihai bir nokta konulamamıştır. Çünkü belirli bir yargıya dayalı adalet arayışı, her seferinde temsil ya da temsilcileri bulunan yasa veya anayasaları model olarak gösteren tanımlamalara geri dönüş çağrısı barındırmaktadır.¹⁹ Dolayısıyla teorik yargılardan pratik politikaların üretilmesi değişen hayat karşısında her daim kısa kalacağından, doğruluğu tartışma konusu olmaya devam edecektir. Adil olanın *neliğine* dair bir yargıda bulunacak uzman ya da filozofların teorik söylemi öncelikli ihtiyaç olarak görülmemektedir.

“Aristo, Retorik’te ve Nikomakos’a Etik’te açıkça söylediği gibi, ismini hak eden bir yargıcın, yargısına rehberlik edecek doğru bir modele sahip olmadığını, yargıcın hakiki doğasının tam da kriterless biçimde yargı vermek, yani buyruk vermek olduğunu kabul eder. Sonuç olarak Aristo’nun basiret [prudence] dediği şey, bundan başka bir şey değildir. Bir model olmaksızın adaleti uygulamaktan ibarettir. Adaletin ne olduğu üzerine bir bilge söylemi üretilemez.”²⁰

Aristoteles’te belirli bir kritere dayalı olmayan diğer bir ifade ile kriter dışı yargılarda tezahür edecek erdeme göre yargıcın fronesisi (basireti) belli olur. Burada erdemli bir yargıktan kaynaklanan adaletten ziyade, adil bir yargıda bulunmanın neticesi olarak erdem söz konusudur. Aristoteles, erdemli olmayı *ethosa* dönüştüren yargıcın, her seferinde altın ortayı bulmasının teorik yargıyla değil, ampirik betimlemeyle sağlanabildiğini iddia eder. Dolayısıyla yargılardaki adalet, yargıcın iyilik yüklü *ethosu* yerine, adil yargılarının neticesi olduğunu söylemek mümkündür. Platoncu adil yargılar epistemeye dayalı iken, Aristotelesçi yargılar diyalektiğe dayanır. Diyalektik yargı, buyurucu olana izin

---

¹⁹ Lyotard, *Hakkıyla*, 67.

²⁰ Lyotard, *Hakkıyla*, 68.

vermediği için toplumsal düzeni sağlama iddiasına sahip model olma iddiasında bulunmaz. Diyalektik, yargıcın her bir defa olayın durumuna uygun şekilde hamle yapmasına ve her bir tekil duruma göre yargıda bulunmasına olanak sağlar. Platoncu yargıları doğuran akıl, bir filozof kralda tezahür etmesine karşın Aristotelesçi akıl, hesap yapan, anlama yetisi olan bir akıl olarak temayüz eder.²¹

Aristoteles'e göre yargısal adalet ya da doğruluk, olaylardan bağımsız olarak "orta ideasına" dayalı bir kavram ile belirlenemez. Platon'un kesinlikle belirlenmiş "ideal ortası" yerine, yargıcın yaşama ustalığına dayalı rehber görevi gören idea olarak "altın orta" söz konusudur. Başka bir ifade ile Aristoteles için epistemik hakikate dayalı yargılar yerine, fronesis (kanı/basiret) yargıların mevcudiyeti söz konusudur. Bu yönüyle belirli bir ölçüde Aristotelesçi yargıların sofistlere benzer olduğunu söylemek mümkündür.²²

2. Kantçı Yargı Anlayışı

Kant'a göre yargı, imgelemin anlama yetisinin ilkesine göre yeniden meydana getirdiği şeyin tezahürlerini bir kavramda birleştirmek ve bağlamak sureti ile düşünmede nesnelliği sağlayan fiilin (apperzeption) metodudur. Eş deyişle yargı veya yargı yetisi, evrenselin/tümelin altına tikeli yerleştirmeyi düşünme yetisidir. Kant, temsiller arasında birlik fonksiyonunu gören yargıların, olanaklı birçok bilgiyi tek bilgide birleştirdiğini ifade eder. Teorik felsefede nesneyi tesis ederek doğaya kuralı veren anlama yetisi (*Verstand*), iletilebilir evrensel bir yasayı mümkün kıldığından Kantçı perspektifte bir yargılama yetisi olarak kabul

²¹ Lyotard, *Hakkıyla*, 70.

²² Lyotard, *Hakkıyla*, 74.

edilir.²³ Kant, özel bir kabiliyet ve öğretilemez bir yeti olarak yargının uygulanabilir olduğunu iddia eder. Nesneyi kuran kuralların yetisi anlama yetisi, bir şeyin doğru bir ilke altında olup olmadığını sorgulayan yeti de yargı yetisi olarak isimlendirilir. Burada yargılama ve yargı yetisi olmak üzere fonksiyonları farklı iki yetinin olduğu görülür. Kurallar yetisi olması hasebiyle anlama yetisi bir yargılama yetisi iken, akıl, mantıksal çıkarımlar yapabilen ve birlik verebilme özelliğiyle yargı yetisidir. Kant'ın ifadesiyle: “Akıl, bilginin belli bir mantıksal biçiminin yetisi olarak görüldüğünde, çıkarsama, e.d. dolaylı olarak (olanaklı bir yargının koşulunun verili bir yargının koşulu altına alınması yoluyla) yargıda bulunma yetisidir.”²⁴ Kant'a göre mantıksal yanılsamaların mekânı yargı olduğundan yanlış ve doğru sadece yargılardadır. Duyular hiçbir zaman yargıda bulunmadıkları için yanılmazlar. Akıl, kategorilerin ampirik kullanımının ötesine geçmek suretiyle *transzendent* (saf/aşkınlık)²⁵ kullanımında *transzandantal* (aşkınsal)²⁶ yanılsamalara düşer. Bunlar

²³ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 1993). B94.

²⁴ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 1993. A330.

²⁵ Bkz. Transzendent (aşkınlık), çeşitli anlamlar edinme kabiliyetine sahip olarak “öteye giden” veya “öteye gitmek” manasında üç önemli anlam içermektedir. Birincisi, bir önerme kendi terimleri yerine dışsal terimlerle ölçüldüğünde mantıksal aşkınlık söz konusu olur. Örneğin muhafazakâr birinin Nietzsche'yi muhafazakâr değer ölçütleriyle eleştirmesi mantıksal aşkın bir eleştiridir. İkincisi, epistemolojik anlamda bilinçten farklı, bilincin ötesinde bir varlık kavramına yapılan gönderme şeklindedir. Kendinde şeyler ile onların bilinir halini yansıtan bilinç arasındaki fark bunun bir örneğidir. Sonuncusu da metafiziksel aşkınlık bilincidir. Kant'a göre deneyimin olanağının sınırlarının ötesine geçildiğinde Tanrı, özgürlük, ölümsüzlük, varlığın özü ya da diğer mutlak konulardaki spekülasyonlar metafizik aşkınlığın örnekleridirler. Theodor W. Adorno, “Aşkınsallık Kavramı Üzerine”, çev. Mine Haydaroğlu, *Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant*, ed. Efe Çakmak (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 41-42/73-74.

²⁶ Bkz. Transzendent (aşkınsal), kavramın anlaşılabilmesi için öncelikle aşkın teriminin metafiziksel yorumunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Çünkü her iki kavram da deneyimden azade olan her ne ise onunla bağlantılıdır. Aşkınsal kavramıyla deneyimi önceleyen, deneyime olanak sağlayan her ne ise, onu aklın ve zihnin bir özelliği olarak gören Kant, bu hususu metafizik dogmatizmin karşıtı şeklinde yorumlar. Nitekim

transzendent yargılardır. Transzendent yargıları belirlemek ve transzendent yargıların aldaticılığına karşı tedbirler almak transzendent diyalektiğin gayesi olarak kabul edilir.²⁷ Teorik aklın sınırları dâhilinde yapılan teorik felsefe için her daim düzenleyici ve düşünülebilir olan ideler belirleyici olmadıklarından, onlara dair her belirleme sadece transzendent bir yargıdan ibarettir. Teorik felsefenin aksine pratik felsefede akıl, tesis edici bir rol üstlenmesi hasebiyle belirleyici yargı yetisi olarak kabul edilir. Teorik felsefede bilgimizin sona erdiği en son yeti olan akıl, pratik felsefede yani ahlaki eylem alanı söz konusu olduğunda ilk yeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deneyimlerimize konu olan doğa alanında, yani fenomenal alanda anlama yetisiyle (*verstand*) yargıda bulunan teorik akıl, pratik alan olan ahlak alanında “olması gereken” ideal alanındaki kullanımında yanılısamaya düşer. Nitekim olandan/yapılandan, yapılması gerekenin/ideal olanın yasası/yasaları çıkarılamaz.²⁸ Kant, pratik aklın olması gereken hakkındaki yargısında çatışkıya (*antinomiye*) düşmemenin nasıl olanaklı olduğunu izah etme gayretindedir.²⁹ Teorik yargılara dayalı felsefe, duyulardan kavramlara doğru bir yol izlemesine karşın, pratik yargı alanı olan felsefe ise *ideadan* kavrama ve olanak dâhilinde ise duyusal fenomenal alana tam tersi bir yol takip eder. Pratik

---

Kant’a göre metafizik dogmatizm, deneyime aşkın, mutlak töz arayışında ötedünyasal, zihnin bile ötesine giden bir şey, yani ilahi bir töz şeklinde kabul edilir. Dolayısıyla Kant’çı anlamda aşkınsal, zihnin deneyim gibi şeyleri olanaklı kılan koşulların yaratılmasını sağlayan aşkın doğasının ifadesidir. Bir yanıyla deneyimle ilişki, diğer yanıyla da deneyimin ötesinde olanı ifade eden insan bilincinin bir özelliğine işaret eder ki bu husus, sentetik a priori yargıların olanağıyla ilgili olduğunun bilinmesi gerekir. Adorno, “Aşkınsallık Kavramı Üzerine”, 41-42/74.

²⁷ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 1993. B354.

²⁸ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 1993. A319.

²⁹ Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İonna Kuçuradı - Ülker Gökberk (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016), 3.

alandanda varılan akılsal yargılar, fenomenal/nesnel olanla kurulan irtibat ile değil, isteme ve istemenin nedenselliği ile kurulan ilişkisinde bulunur.³⁰ *Doğa yasaları* çerçevesinde işleyen teorik akıl, teorik yargıları meydana getirmesine benzer şekilde, pratik yargılarımızı oluşturan pratik aklın yarasası, yapılması gerekene dair akıl sahibi varlıkların pratik alandaki istemeleri olduğu kabul edilir.

Pratik yargıların meşruiyet zeminini oluşturan isteme nedir, ne işe yarar ve nasıl mümkün olur? Her şeyden önce pratik yargılarımızın geçerli olduğu eylem alanında diğer bir deyişle ahlaki alandaki eylemlerden sorumlu olunabilmesi için özgür bir isteme sahip olunması gerekir. Bir failin varlığı ancak özgür bir istemeyle mümkün olabilir. Aklın bir idesi olarak özgürlük, Kant'ın ifadesiyle *transzendental özgürlük* istemeyi mümkün kılan ve ahlak yarasasına somut gerçeklik zeminini sunan pratik yargının bir olgusudur.³¹ Teorik bir ide olan özgürlük, pratik akılda yani ahlaki eylem alanında nasıl bir olguya dönüşebiliyor? *Fenomenin* (duyulur/hissedilir) karşısına konulan *numen* (kendinde şey olarak düşünülür) olanı *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi ve Saf Aklın Eleştirisi* isimli eserlerinde tartışırken Kant, söz konusu sorunun cevabını işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle fenomen ile numen arasındaki ayırımın sınırı bu sorunun cevabını mümkün kılmaktadır.³² Doğada işleyen nedensellik alanında mümkün olmayan özgürlük olgusu, fenomen – numen ayırımıyla, diğer bir deyişle şeyleri iki yönlü olarak düşünmeyle özgür bir nedenin düşünülmesinin mümkün oluşunu Kant şöyle izah eder: “Biz özgür olarak eylemde

---

³⁰ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 17.

³¹ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 3-4.

³² Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2010). B311.

bulunan bir nedenin düşüncesini, duyular dünyasındaki bir varlığa diğer yandan numenal olarak da bakarak uygulamakla savunabildik.”³³

Pratik yargıların zemini olarak “pratik ben”i Kant şöyle ifade eder:

“... ama kendini bu ikili şekilde tasarımlaması ve düşünmesi gerekmesi ilkin söz konusu olduğunda duyular aracılığıyla uyarılan nesne olarak kendi bilincine, ikincisi söz konusu olduğunda ise, kendisinin düşünce varlığı olarak, yani aklını kullanırken duyusal izlenimlerinden bağımsız (dolayısıyla anlama yetisi dünyasına ait) olduğu bilincine dayanır.”³⁴

Görüldüğü üzere Kant’ın yargı anlayışında *fenomenal* ve *numenal* dünyanın yasaları farklı olduğundan pratik yargılarımızın alanını oluşturan ahlak alanındaki sorumluluğu mümkün kılan özgürlük idesinin bir olgu olarak işlev görmesinin düşünülmesi mümkündür. Kant için özgürlük olgusunun düşünülmesini mümkün kılan ilke, olmayan bir şeyin icat edilmesi değil, zaten kökeni içimizde bulunan ahlak yasasının keşfedilmesinden ibarettir.³⁵ Bir görünüşüne sahip olmanın imkânsız olduğu duyulur dünyanın aksine, düşünülür dünyada keşfedilen ahlak yasasıyla özgürlüğün düşünülmesi mümkün olur.³⁶ Ahlak yasası sayesinde *transzendent* (aşkın) kullanımın *immanent* (içkin) kullanıma dönüşmesiyle duyulur dünyada pratik etkisi mümkün olur.³⁷ Kant söz konusu hususu şöyle açıklar:

“Transandantal Yargı Doktrini”nin Giriş bölümünde teorik akıldan dışlanmış yargının *a priori* (koşulsuz/deneyime tabi olmayan) olan ile yapılan diyalektik sayesinde aklın pratik bir olgusu (*factum*’u) olarak tezahür ettiğini ve hiçbir koşula bağlı olmayan evrensel yargıda bulunduğunu ifade eder. Hiçbir zaman kendini sunamayacak olan

³³ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 55.

³⁴ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*, çev. İonna Kuçuradı (Ankara: Türk Felsefe Kurumu, 2013), 76.

³⁵ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 114-116.

³⁶ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 34.

³⁷ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 54.

evrensel ve son erek hakkında sadece analogi ile ya da –miş gibi yaparak yargılarda bulunmak mümkün olur. Burada –miş gibi (varmış gibi) bir idea ya da kural koyucu bir yasanın aracılığına ihtiyaç duyulur. Böyle bir *postulat* (varsayım), dünya içi ve dışı tüm akıllı varlıkların oluşturdukları ortaklık manasında bir *erekler saltanatı* olacaktır.”³⁸

Kant, istemenin ilkesi (*maksim*) olacak yargıların öznel oluşlarının genel bir yasa olmayı engellemeyeceğini iddia eder. İstemenin *maksimi* bireysel öznel bir yargı olmasına rağmen, bütün akıl sahibi insanlardaki ortaklaşabilir olması nedeniyle tıpkı doğa yasası gibi nesnel bir yasa olabilmektedir.³⁹ Kant’ın pratik yargılarına zemin teşkil eden üç maksimden biri olan: “Öyle eyle ki, her defasında senin isteminin maksimi, aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak geçerli olabilsin”⁴⁰ ilkesini ifade etmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla Kantçı yargıların sadece biçimsel çerçevesi çizilmektedir. İçeriğinin neyle doldurulması gerektiğine dair bir unsur belirtilmemektedir. Başka bir ifade ile pratik yargılar, buyurucu özellikleri dolayısıyla ödev bildiren bir mahiyet taşımaktadırlar.

Her bireyin doğal bir eğilimi olan mutluluğun buyurulması Kant’a göre akılsızca bir buyruktan ibaret olur.⁴¹ Pratik yargıların kaynaklandığı ödev mevzu bahis olduğu zaman mutluluk gaye değil, belki mutlu olmaya layık olmayı düşünmek daha doğru bir beklenti olacaktır.⁴² Mutluluk bireysel tecrübe ile ilgilidir. Oysa pratik yargıların oluşmasında

---

³⁸ Nancy, “Dies Irea(Kızlık Günü)”, 15.

³⁹ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 21.

⁴⁰ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 35.

⁴¹ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 43.

⁴² Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 102.

eğilimlerimizin sonucu olan deneyimlerimiz değil, yönelimlerimizin tıpkı bir doğa yasası gibi içeriksiz biçimsel çerçevesi olmalıdır.⁴³

Kant, pratik yargıların *maksimlerinin* belirlenmesinde acı ve hazzın etkisi altında olan eğilimlerin değil, insanı diğer varlıklardan ayıran ödev bilincinin eşlik ettiği yönelimlerin dikkate alınması gereğini vurgular. Burada özerklik (*autonomie*) ve yaderklik (*heteronomie*) kavramlarını bilmek açıklayıcı olacaktır. *Autonomi*'de ilke/yasa, öznel yönelimlerin *maksimlerinin* meydana getirdiği genel yasa iken, *heteronomi*'de dıştan verili olan ve eğilim gösterilen nesnede aranır. *Autonom* yönelimle özne, özerklik ve özgürlük ilkelerine de sahip olduğundan nesnel yargılarda bulunması mümkün olur. Başka bir ifade ile böylesi bir özne, “ahlak ülkesinin hem yasa koyucu üyeleri hem de uyruğu”⁴⁴ olabilir.

Kant'a göre ahlak ülkesinin ilkelerine yani pratik yargılarımıza kaynaklık eden yasalara karşı tavrımız deneyimden değil, düşünmenin sebep olduğu *a priori* bir duygudur. Ahlak ilkesine dair saygıyı içimizde fark etmemek mümkün değildir.⁴⁵ *A priori* saygı duyulan içimizdeki ahlak ilkeleri olarak en yüce iyi, özgürce istemeyle meydana getirilebilir. Kant'a göre teorik aklın ideleri ve pratik aklın *postulatları* olan en yüce iyi, Tanrı ve ruhun ölümsüzlüğü inancıdır.⁴⁶

Kantçı yaklaşıma göre, pratik/ahlaki yargılara zemin teşkil eden ilkelerin kaynaklandığı içimizdeki ödev duygusunun hedeflediği nihai en yüksek iyi, mutlu olmanın da ümidini içinde barındıran ruhun ölümsüzlüğü ve bir tanrının var sayımını beraberinde getirmektedir.

⁴³ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 30.

⁴⁴ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 91.

⁴⁵ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 85.

⁴⁶ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 123.

Kant'ın “saf akıl inancı” kavramıyla ifade etmek istediği, teorik olarak ispatlanması mümkün olmayan aklın idelerinin (özgürlük, tanrı ve ruhun ölümsüzlüğü), pratik aklın (ahlaksal olarak) *postulatları* olarak varsayımları zorunlu hale gelir.⁴⁷

Hülasa anlama yetisi teorik felsefede kategoriler (olanaklı yargılar) sayesinde doğa yasalarına (var olana) yasa verdiği gibi, *kategorik imperativ* sayesinde de pratik felsefede “olması gereken”e dair yasa verir. Pratik yargıların kaynağını oluşturan *kategorik imperativ*'i Kant şöyle ifade eder: “İsteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımına emir bu emrin formülüne de buyruk (imperativ) denir.”⁴⁸ Dolayısıyla pratik yargının buyruğu olan *kategorik imperativ*, koşullu (*hypothetisch*) bir buyruk olmayıp aksine koşulsuz, mutlak, (*kategorisch*) bir buyruktur.⁴⁹

Teorik yargılarda –dır ekini kullanmayı mümkün kılan, nesnel mutlaklığın birliğidir. Pratik yargıda ise öznel yargıyla bir şeyin iyi veya kötü olmasının yargısına varılır. Ancak iyi ve kötünün kendisine kıyasla belirleneceği ilke nesnel olup insan tarafından saptanması söz konusu değildir. Teorik felsefenin aksine pratik felsefede deneyimden türetilmeyen yasa, akıl sahibi varlık olan insanın kendisi için koyduğu ve aynı zamanda koyduğu yasaya uymakla kendisini mükellef kıldığı eşsiz bir imkân olduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak her ikisi de belirleyici yargı yetisine tabi olmasına rağmen pratik yargılama yetisinin teorik yargılama yetisinin üstünde olduğunu kolaylıkla ifade edebiliriz.⁵⁰

---

⁴⁷ Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, 137.

⁴⁸ Kant, *Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*, 29.

⁴⁹ Kant, *Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*, 30-34.

⁵⁰ Kant, *Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*,

3. Postmodern Yargı Anlayışı

Kantçı pratik yargıya yön veren *isteme* ya da iradeyi Platon veya Aristoteles'in felsefelerinde bulmak mümkün değildir. Kant'ın otonom öznesinin iradesi, modern politika ve adalet yargılarını belirleyen kategorik emirlere dönüşmektedir. Başka bir deyişle otonom bireyin özgürlüklerden vazgeçmediği oranda adil olabileceği varsayılır. Otonom, özgür bireyin yargısı, önünde saygıyla eğilip itaat edilen kendi yasasına dönüşmektedir.⁵¹ Kantçı “otonom özgür isteme” acaba mümkün müdür? İnsan kendisi için yasa koyabilir mi? *Kategorik imperativ* nesnel olabilir mi?

Lyotard'a göre her daim kanıların alanında olduğumuzdan zorunlu olarak sadece kanılar üzerinde yargı verilir. Ona göre kanılar alanında mümkün bir hakikat söylemi olamayacağından kriteriz yargı verilmesi gerekir. *Kategorik imperativ* gibi mümkün bir kriter yoksa, özne de hikâyenin içinde olacağından, ne *meta* bir söylemede bulunma hakkı ne de hikâyenin dışına çıkma imkânı vardır. Başkasına bir hikâye anlattığımız anda bile cereyan etmekte olan hikâyelerin içinde kalmaya mahkûmuz.⁵²

Dünyada tanrısal konumda olmayan insan, sadece meçhul hikâyesiyle karşı karşıyadır. İnsan için dışsallık mümkün olmadığı için, bütünselliğin resmini çekmeye elverişli bir yer de mevcut değildir. Lyotard'a göre tanrılar ya da tanrısal olduğu iddia edilenler de anlatıların içine dâhildirler.⁵³ Dolayısıyla Kantçı “ödev” kavramı, varsayılan bir ontoloji bağlamında “-malısın” buyruğunu içerir. Nietzsche (1844-

---

19-21.

⁵¹ Lyotard, *Hakkıyla*, 74-76.

⁵² Lyotard, *Hakkıyla*, 102.

⁵³ Lyotard, *Hakkıyla*, 94.

1900)'ci bir deontoloji dikkate alındığında “neden adil olmam gerekir?” sorusu, “ödev” ile ilintili “-malısın” nın *postulat*ları kabul edilen Tanrı'nın varlığı, ruhun ölümsüzlüğü ve özgür istemenin, sadece ahlaklı bir yaşama verilen ümitten ibaret olduğu görülür. “-malısın”, deneyimlenemeyen ama deneyimi aşan bir zorunluluktur. Başka bir deyişle Kant, tüm akıllı varlıkların oluşturdukları bir bütünde duyuüstü bir dünyanın kurulmasıyla *ödev*e dair “-malısın” buyruklarını izah etmeye çalışır. Böylesi bir dünyanın *ideası* eylemeyi buyurur. Başka bir ifade ile eylemeyi buyuran akıllı varlıklarda var kabul edilen “akılın *ideası*”dır. Düşünülmesi oldukça zor olan ve empirik bir birlikten doğmayan bu *idea*, Kantçı yaklaşımda doğa yasası karşısında mecbur, ahlaki olarak özgür varsayılan insan için pratik bir gerekliliktir.⁵⁴

Kant'ın pratik zorunluluk olarak varsaydığı dünyanın dışına çıkıldığında pragmatik konumlanmaya bağlı olarak dünyanın değiştiğini ve akıllı varlıkların akıl zemininde duyu üstü kurabilecekleri bir dünyadan söz etmenin imkânının kalmayacağı anlaşılır. Postmodern dönemde herhangi bir ontolojiden türetilmeyeceği için bütün buyruklar pragmatik arenada asılı kalmaya mahkûm olmaktadır. Artık *idea* kaynaklı tümel buyruklar yerini bilgi kaynaklı çoklu küçük anlatılara bırakır.⁵⁵ Diğer bir deyişle külli yargılar yerini tikel ve tekil yargılara bırakır. Her bir olayın yargısı diğer tüm diğer tüm yargılardan ayrı olmayı gerektirir. Emmanuel Levinas (1906-1995), ontolojik değil de etik olarak ele aldığı hakikate dair yargıların, başkanın *transandantal* karakterinin pragmatik deneyimleri olduğunu ifade eder. Ona göre sonsuz sayıda ötekiyi herhangi bir kavram altına sığdırma olasılığı olmadığından kavramsallaştırılması mümkün

---

⁵⁴ Lyotard, *Hakkıyla*, 98-101.

⁵⁵ Lyotard, *Hakkıyla*, 117-118.

değildir.⁵⁶ Her bir öteki, gerçek kişiliğinde değil de kullanmış olduğu şeylerin açıklığında yargıda bulunur. Ne yapıyorsa ondan ibarettir. İçinde bulunduğu sosyal konum ve göreviyle ilintili olarak anlar ve yargıda bulunur.⁵⁷ Lyotard ise, etik hakikatlere dair hiç kimsenin yargısını kabul etmez. Ona göre sadece anlatının kendi hakikati söz konusudur. Ne kadar kötü sonuçlara yol açsa bile, anlatıdaki hakikat, buyruklardaki hakikatlerden az değildir ya da anlatının barındırdığı risk, buyruğun barındırdığı riskten fazla değildir.⁵⁸

Postmodern yargı anlayışında oynanan her oyunun ya da cereyan eden her olaydaki adalet yargısında çeşitlenmeye bağlı olarak sofistleşme kendini göstermektedir. Antik ve Orta Çağlardaki buyruklara dayalı adalet yargısını günümüz ile kıyasladığımızda sofistleşme daha bariz bir şekilde görülebilir. Misafirperverlik, dayanışma, eşler arası sadakate dair yargılar, günümüzden çok farklı olmanın ötesinde, en yaygın kabul edilen “öldürmeyeceksin” buyruğundaki “kimi öldürmeyeceksin” ve “öldürme otoritesi kime ait olmalı” konusunda dahi sofistleşme söz konusudur. Yahudi/Hıristiyan bir buyruk olarak kabul edilen “öldürmeyeceksin” buyruğu, kategorik bir buyruk değil, koşullara bağlı bir buyruk olduğundan,⁵⁹ her bir öldürme olayında adalet yargısı farklı olabilmektedir.

Lyotard, idea olarak bütünlük, totaliterlik ve terörün birbirine bağlı ya da bağımlı olgular olduğunu iddia eder. Bu nedenle o, bütünlük yerine çoğulluğu ve bütünlük yargısına götüren *idea*'yı mutlak şekilde “belirsiz

⁵⁶ Emmanuel Levinas, *Başkanın İzi, Sonsuza Tanıklık*, çev. Erdem Gökyaran (Metis Yayınları, 2003), 131.

⁵⁷ Martin Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, ed. Şeyda Öztürk, çev. O. Turkey, *Y.K.Y 64* (2010), 39.

⁵⁸ Lyotard, *Hakkıyla*, 123.

⁵⁹ Lyotard, *Hakkıyla*, 127.

birakmakla” Kant’tan ayrılmaktadır. Postmodern düşünürlerden Jean Luc-Nancy (1940-2021), “nasıl iyi yargılayabiliriz” sorusu yerine, nasıl yargılamalıyız, yargılamada söz konusu olan nedir ya da yargılama bizden ne istemektedir gibi sorulara öncelik vermektedir.⁶⁰ Ona göre Kantçı “refleksif yargılar”ın kural koyucu bir mahiyete sahip olmasının sebebi, fenomenlerin *a priori* kurallara tabi kılınmasından kaynaklanmaktadır. Oysa postmodernlere göre varoluş, varlığın konumlandırılmasından ibaret olup, şeyin bir yüklemi değildir. Heidegger (1889-1976)’e göre bütün metafiziklerde düşünülmemiş olarak kalan husus, konumlanış olarak varlığın mevcudiyetinin varlık olmadığıdır. Konumlanmış varlık, varlığın olmasına izin verdiği şeydir, oluruna bıraktığıdır.”⁶¹ Varlık, verili bir zorunluluktan değil, olay olarak bir vermeyle var olmaya bırakılır. Aksi takdirde bir dünyanın yaratılışı zorunlu olarak yargısını da beraberinde getirir.

Nancy’ye göre yargılayacak aklın, belirsiz bir şekilde sonsuzca yeniden icat edilmesi gerekir. O, kurgusal bir *telosa* göre meydana getirilmiş *ideanın*, aklın ideası olamayacağını, akılsallığın dışına çıkan, yargılama macerasına başvuran aklın kendisinin *idea* olduğunu iddia eder. Dolayısıyla zorunlu şekilde aklın karşılaştığı şey, yargılanmış olmak olduğundan, yargıyı, “aklın risk alması” olarak ifade eder. Nancy bu hususta şöyle der:

“... artık yargılarken “bir akla uygun neden”i rasgele ortaya atıyorum (bu akıldışı bir neden de olabilir); böylece akıl denediği ya da riskini aldığı şey aracılığıyla kendini yargılıyor. Bu durumda “mümkün deneyim” tam da bu riskin deneyimidir. Akıl, verili bir evrensel aklın

---

⁶⁰ Nancy, “Dies Irea(Kızlık Günü)”, 20.

⁶¹ Nancy, “Dies Irea(Kızlık Günü)”, 21. Ayrıca bkz. Heidegger, Questions II, Fr. Çev. 114-115.

modeline göre ölçmek zorunda değildir, akıl olarak bir evren oluşturma (ya da böyle bir evreni olurlarına bırakma) şansının denenmesidir ve bu şans onu yargılar. Ben, yerleşmiş bir dünya ölçüsünde değil, denediğim dünya ölçüsünde yargılanırım”.⁶²

Akıl, yasanın yasası olduğu için, yasadan önce var olur ya da akıl var olur olmaz yasa da var olur. Bundan dolayı postmodern düşünürler, *ideanın* verili olmadığını, *ideanın* her yargı ile birlikte yeniden doğduğunu, başka bir deyişle her yargının *ideasını* meydana getirdiğini ifade ederler. Dolayısıyla mutlak hakikat yargısına götüren ne idea ne bilim ne de belirli bir yöntemden söz edilemez. Sonsuz soru ve sorunların var olmaya devam ettiği bir dünyada, her birinin çözümü esnasında yeni bir idea ve ona bağlı yeni yöntemlerin gerekliliğine inanılır. Lyotard’ın ifadesiyle, “büyük anlatıların miadı dolmuştur ve artık güvenilir değillerdir.”⁶³

Aristoteles, Descartes (1596-1650) ve Hegel (1770-1831) gibi düşünürlerin, belirli bir *ideaya* tabi hümanistik, özne merkezli büyük anlatılar ya da mutlak yargıları, Nietzsche ile başlayıp Heidegger’le devam eden postmodern yaklaşımlarda, ideolojik bir kurgu, bir maske, rol, yapıntı veya nostaljik bir tasvirden ibaret kabul edilir.⁶⁴ Baudrillard (1929-2007)’a göre artık semboller döneminde yaşadığımız için gerçek ve benzetim arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Kitle iletişim araçlarından gelen sonsuz ve sınırsız uyarıcıya maruz kalan günümüz insanında bilgi, görüntü, eğlenme ve siyaset arasında belirgin bir çizgi kalmamaktadır. Böyle bir dünyada daha önce belirli bir inanç düzeni, ideoloji ve kültüre

⁶² Nancy, “Dies Irea(Kızlık Günü)”, 26.

⁶³ Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, çev. İsmet Birkan (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2014), 69.

⁶⁴ Richard Rorty, *Habermas, Lyotard ve Postmodernite*, çev. Mehmet Küçük, ts., 294-296.

dayalı tümel yargılar, belirli bir anlamdan yoksun postmodern dünyada karşılık ya bulamamakta ya da bulmakta zorlanmaktadır.⁶⁵

Postmodern dönemi dünyanın yeniden kurgulanması olarak gören Alain Touraine (1925-2023) mevcut durum için şu ifadeleri kullanır: “Gerçek tözsel ussallık; biçimsel, araçsal ussallıkla yer değiştirdi, tek biçimli bir insanlık anlayışı doğuran evrensel bir doğru düşüncesi de cismanileşmiş dünyayla değerler dünyası arasındaki Kantçı ayırımla yer değiştirmiştir.”⁶⁶

Kant, bütün bilgimizi deneyimle başlatsa da deneyimle sonlandırmaz. Ona göre önemli olan nokta, aklın kendisini inceleyerek kabiliyet ve sınırlarını keşfetmesidir. Sınır kavramı başta Heidegger ve Nancy olmak üzere postmodern düşünürlerin yargılarında önemli bir yere sahip olur. Çünkü anlam ve anlama bağlı varılan tüm yargılar her daim varlığa gelenin sınırında belirmektedir. Köken ve temsillerden koparılan varlık, Heidegger’e göre, kendini kendi içinde gösteren, öylece anlaşılan, “huzurda bulunma”nın sadece yorumuyla varlığını kazanan şeye tekabül eder. Var olana dair yargı, hâlihazırda olanın kavranmasıdır.⁶⁷ Varlık hakkındaki yargı, daha üst bir yerde aranmalıdır. Hem varlık hem de yapısı her türlü var olan ve var olanın muhtemel varoluşsal belirlenimini aşan bir mahiyete sahiptir. Dolayısıyla Heidegger’e göre varlık hakkındaki felsefi yargı, “Dasein’in hermeneutik yaklaşımını esas başlangıç noktası alan evrensel fenomenolojik ontolojidir.”⁶⁸

---

⁶⁵ Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006), 24-26.

⁶⁶ Alain Touraine, *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, çev. Olcay Kunal (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 226.

⁶⁷ Martin Heidegger, *Being and Time*, çev. John Macquarrie (Oxford: Blackwell Publishers, 2001), 47-48.

⁶⁸ Heidegger, *Being and Time*, 63.

Postmodernist varlık anlayışında her türlü kipselleştirmeyi aşan bir karaktere sahip özelliğiyle var olan, tam anlamıyla Nancy'nin özgürlük temelli varlık anlayışında kendini göstermektedir. Nancy'nin ontolojik yaklaşımında varlık mümkün olmayan bir şey olarak anlaşılır. Varoluş, belirli bir tikele has belli bir zaman ve mekânı gerektirdiği için, “var” hiçbir surette “var” olamaz. Her daim varlık bir konumlanış şeklinde meydana geldiği için tekil bir çoğullukta, çeşitlilik ve olumsuzlukla ortaya çıkar.⁶⁹ Dolayısıyla varlık ya da varoluş hakkındaki her türlü yargı Nancy'ye göre praxis ve eylem şeklindeki varlık düşüncesiyle ilgili olmak durumundadır.⁷⁰ Her bir varoluşsal olay yeni bir anlama yol açtığı gibi aynı şekilde kendi yargısını da oluşturur. Başka bir ifadeyle sonsuz kere varoluş a bağlı yargı da sonsuzca olmak durumundadır. Dünyaya dair her bir yargı, dünyaya dair şeylere tabi ve onların ortasında vuku bulur.⁷¹

Postmodern yaklaşıma göre logos, mutlak hakikat ya da akıl artık olağan varlıkları belirleyecek bir ilke konumunda olamazlar.⁷² Logos'un ve her türlü *ideanın* dışına taşan anlamlar için, çoklu yargıya başvurmak gerekir. Kökensel ortaklık ve temsillerden yoksun var olanları ortak bir paydada buluşturmak artık mümkün değildir. Temelsiz temel, varoluşları hiçliğe bağladığı için şeylerin bir bütünlük ya da birlik oluşturması düşünülemez. Çoğul kabul edilen varlık, temelsiz, kökensiz ve hiçlik

⁶⁹ Jean-Luc Nancy, *Being Singular Plural*, çev. Robert D. Richardson (California: Stanford University Press, 2000), 97.

⁷⁰ Jean-Luc Nancy, “, Heidegger's ‘Originary Ethics,’” çev. Duncan Large, *Studies in Practical Philosophy*, ed. François Raffoul - David Pettigre (Newyork: State University of New York Press, 2002), 1/172-195.

⁷¹ Jean-Luc Nancy, *Finite Thinking*, ed. Simon Sparks (California: Stanford University Press, 2003), 186.

⁷² Jean-Luc Nancy, *The Muses*, çev. Peggys Kamuf (California: Stanford University Press, 1997), 25-28.

sınırında varoluşa gelir. Ona dair bütün yargıların da temelsiz şekilde yeniden üretilmesi gerekir.⁷³ Nancy bu hususu şöyle izah eder:

“Başka türlü söyleyecek olursak ölçütü olmayan yargı, belirleyici yargının sadece riskli, analogik ve yarım yamalak, sembolik ve şematik olmayan bir öne alımı değildir (belki de bunların hiçbiri değildir). Onun ne bir yayılımı ne bir izdüşümü ne de bir biçimlenişidir. Belki de bu yargı ikilik içerir. Görünüştaki sürekliliği, sahte simetriyi yargı zanneder. Zira birinci yargı türü, yapılandırma, şematik sunuş, bir sezgiye dayalı bir kavram açılımı gibi yöntemler izleyerek, mümkün deneyim koşullarını tanımlar ama bu ikinci yargı yapılandırılmayan bir şey karşısındadır, onun tarafından ortaya çıkarılmıştır, bir sezgiye dayanmaz.”⁷⁴

Tekillerin geçici birlikteliğinden kalıcı ilkelerin türetilemez çokluğu, çoklu yargıyı da gerekli kılar. Lyotard’a göre teki-çoğul birliktelik için sonsuz sayıda teleoloji ve sonlu varlık için de çoklu ontolojik açıklamanın düşünülmesi gerekir.⁷⁵

Varlığın bütün anlamını *différance* (fark)’tan türediğini iddia eden Derrida (1930-2004)’a göre, varlığın oyuna girdiği dipsiz satranç oyununa denk olacak belirli yargı(lar)dan söz edilemez.⁷⁶

Birlikte varoluş (*co-existing*), kendimiz dışında bir dünyada her zaman başkalarıyla birlikte ilişkisel bir tarzda gerçekleşir.⁷⁷ Birlikte varoluş (*co-existing*), kendinde bir töz içermediği gibi herhangi bir töze

---

⁷³ Martta Heikkala, “Ontoloji ve Fark: Derrida’nın Ardından Sanat ve Jean-Luc Nancy”, çev. Berkey Ersöz, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*, ed. Volkan Çelebi (İstanbul: MonoKL, 2011), 184.

⁷⁴ Jean-Luc Nancy, *The Creation of The World or Globalization*, çev. François Raffoul - David Pettigrew (Albany: State University of New York Press, 2007), 60.

⁷⁵ Lyotard, *Postmodern Durum*, 114.

⁷⁶ Jacques Derrida, *Margins of Philosophy*, çev. Alan Bass (Chicago: University of Chicago Press, 1982), 22.

⁷⁷ Iggnas Devisch, “Metafiziksel Olmayan Bir Topluluk: Heidegger’i Levinas’la Yeniden Buluşturmak”, çev. Özlem Önder - Volkan Çelebi, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar* (İstanbul: MonoKL, 2011), 10/71-72.

dayalı gerçekleşmez. İlişkisel süreçte varoluşa gelenler, tözsel bir ortak-olma (*communality*)’yı paylaşmaksızın ortak-olanda olduğumuzdan her daim yeni ve çoklu yargılara açık olmayı gerekli kılar.⁷⁸ Bu hususa dair Heidegger, *Dasein’in dünyası*, ontolojik birliktelikte, yani diğer varlıklar ve insanların oluşturduğu birlikteliktir. *Dasein*’in yargısı da *-ile (co)* olmaktan doğan değişkenlere tabi olmak durumundadır.⁷⁹

Nancy, *-ile var olan (co-existing)*’in önceden herhangi verili bir öz/töz sahibi olmayan tekilliklerin gelişigüzel kümelenmesi olduğunu ifade eder. Varlığın bu özelliği, zamansal olarak durağan bir öz/töz düşüncesini imkânsız kılar.⁸⁰ Postmodern bakışa göre bu husus, varlığın bütün temsillerden de kopuşunun tezahürüdür. Zamansal ve edimsel varoluşa tabi olanın etik yargısının karakteristiği, “biz düşüncesi, temsili düşünce, bir idea, bir nosyon ya da bir kavram değil, bir praxis ve ethos olup birlikte-görünmenin sahnelenmesi olarak ortaya çıkar”.⁸¹

İdea ve temsillerden yoksun postmodern yargılar, bir arzuyla ilişkisi içinde ele alınan değerlendirmelerden ibarettir. İyi ve kötü hakkındaki değerlendirmeler, her daim onları kullanan kişilerle bağlantılı şekilde ele alınmaktadır. Genelde her kes kendine keyif verene hoş, onayladığı şeye de iyi der. İyi şeylerde ortak kabul edilen özellik, kötü şeylere göre tercih edilir olmalarıdır. Dolayısıyla *iyi*’ye dair yargı, *iyi*’nin betimleyici özelliğinden ziyade buyurucu özelliğine binaen taraf tutmayla alakalıdır.⁸²

⁷⁸ Ata Demir, *Jean-Luc Nancy’nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi* (Yayınlanmamış: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2019), 66.

⁷⁹ Eda Keskin, “Varlık ve Zaman’daki Yabancılaşma Kavramının Marksist Bir Analizi”, *Heidegger: Varlığın Çobanı*, ed. Şeyda Öztürk (İstanbul: Cogito, 2010), 64/176.

⁸⁰ Nancy, *Being Singular Plural*, 68.

⁸¹ Nancy, *Being Singular Plural*, 71.

⁸² Vincent Descombes, “Transandantal Görüşler”, çev. Emine Sarıkartal, *Yargılama Fakültesi* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), 78-84.

Derrida'nın “posmodern imza” şeklinde ifade ettiği postmodern yargı, ne temellenmiş ne de temellendirilmiş olandır. Ne peygamber ne yasa tanıyan postmodern yargı, sofistیک bir metotla temellendirmelere başvurmaksızın daimi bir oturumun her daim süreceği bir duruşmada yargılamaya davet eder. Hiç kimse olmasa bile yargılama her daim devam etmektedir.⁸³ Çünkü postmodernlere göre gerçek, henüz tamamlanmamış olandır.

Tamamlanmamış bir dünyada yargının ruhu, gayesi ve dayanağı kabul edilen *adalet* ilkesi nasıl tesis edilecek? Üç semavi din kabul edilen Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da adaleti emreden çokça buyruk bulunmasına rağmen adaletli bir dünya arayışı ve özlemi var olmaya devam ediyor. Üzerinde uzlaşılan bir “adalet” olgusu ya da yargısı, ideallerde yaşamaya devam etmektedir. Postmodernler, adil olmayı sağlayacak verili ilke ya da kalıpların olmadığından hareketle, hamlelerle her seferinde karar vermenin ve yargıda bulunmanın gerekli olduğunu savunurlar. Bu nedenle yasaların yasası kabul edilen “adil olun” buyruğunun ne olduğunu, neyi içerdiğini, adil olmanın nasıl mümkün olunacağı konusunda her seferinde karar verdikten sonra oturup adil olmak bu muydu şeklinde sorgulamaya ve düşünmeye devam etmek gerekir.⁸⁴

Sonuç

Oluş ve bozuluşun gerisinde var olduğu kabul edilen “gerçek ya da mutlak”ın bilgisine en azından bazı kimselerin sahip olabileceğinden hareketle mutlak yargılara ulaşmanın mümkün olduğunu savunan klasik

---

⁸³ Jacques Derrida vd., “Yasanın Önünde önyargılar”, çev. Nami Başer vd., *Yargılama Fakültesi* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), 116-117.

⁸⁴ Derrida vd., “Yasanın Önünde önyargılar”, 116-117.

yargı savunucuları, değişmez kriterlere dayalı, zaman-mekân üstü ahlaki, politik ve dini hakikatlerin varlığını iddia ermiş/etmektedirler. Platoncu hakikat, aklın konusu olan, matematik ve geometrinin değişmez ilkelerinden hareketle ulaşılan *idealar* âlemidir. Değişimden azade tanrısal formları ifade eden *ideaların* bilgisine ancak filozof/filozoflar sahip olabilir. Platon'a göre gökyüzündeki hakikatlerin bilgisine sahip filozof kralın yargılarına uygun şekilde kurulup yönetilen yeryüzündeki bir devlette adalet, ideal şekilde var olur. Eş deyişle mutlak hakikat vardır, bilinebilir ve adil yargılarda bulunmak için onu örnek almak yeterlidir.

Aristoteles'in *fronesis* (basiret) kavramıyla şekillenen yargı anlayışı, belirli bir ontolojiye dayalı Platoncu yargı anlayışından *kritersiz* oluşuyla ayrılmaktadır. Burada *mimesis* ile örnek alınacak bir ontoloji (idealar âlemi) ve onun bilgisine ulaşabilme yetkinliğine sahip “yanılmaz” filozof/filozoflar yoktur. Yargıya rehberlik edecek sabit kriterler yerine, yargıya yön verecek olan kişi/yargıç/bilge, her bir olayın doğasına uygun *altın ortayı*, yani adaleti, basireti ile tespit etmeyi amaçlamaktadır. Burada bir ontoloji ya da verili kriterlere uygun “yukarılardan” taklit edilen adalet yerine, yargıcın yargısındaki adalet söz konusudur.

Orta Çağ kilise dogmalarına dayalı yargılar hem bu dünyada hem de öte dünyada tanrısal buyrukların adaleti tesis edeceğine dair inanç ya da imandır. Burada adaletin ne olduğunu kimse söylemez, sadece yapılması gerekenin bu olduğunu buyurur. Platoncu yargılar belirli bir ontolojiye uygunluğu, Orta Çağ dinsel karakterli yargılar da belirli dogmalara uygun olana adil demektedir.

Kant, klasik ontolojiye ve dini dogmalara dayalı ahlak, sanat, din ve doğa konusundaki yargıların temsilcisi konumunda olduğunu iddia edenlerin öznel yargıları yerine, teorik ve pratik yargılara zemin teşkil edecek yasallığın çerçevesini ortaya koymaya çalışır. Tarih boyunca

sınırsızca kullanılan akla sınır çizerek birbirinden farklı üç yetisini tespit eder. Teorik akıl, doğa ya da fenomenal alanda doğa yasalarına dayalı yargılarda bulunur. Mantıksal kullanımında anlama yetisi üzerinde çıkarımlar yapabilen teorik akıl, *numenal* alandaki tanrı özgürlük ve ruhun ölümsüzlüğü gibi koşulsuz/mutlak olana dair yargısında *antinomi* (çatışkı)'ye düşer. Teorik aklın sınırlarının dışında kalan koşulsuz olana erişim pratik akıl ile sağlanmaya çalışılır. Pratik aklın ödev üzerine inşa ettiği ve ahlaka zemin teşkil eden evrensel yasa olarak tasarlanan *maximler*, varlığı –mış gibi kabul edilen öznel yargılardan ibarettir. Kantçı teorik veya pratik yargılarda öne çıkan husus, belirli bir ontolojiye uygunluk ya da verili ilkelere bağlı kriterlerinin olmamasıdır.

Postmodern düşünürler, Kant'ın aşkın kavramından aldıkları ilhamla adalet ve adalete dair yargıların aşkınlığını iddia ederler. Adaleti buyuran “otorite”nin belirsiz olduğu ya da olmadığı varsayımından hareketle adil yargıların ne olması gerektiğini belirleyecek bir mahkemenin/merciin varlığını kabul etmezler. Pratik hayatın, sabit kriterlere tekabül edemeyeceği iddiasıyla, etik ya da politik alanda kalıcı yargılardan söz edilemeyeceğini ifade ederler. Onlara göre adalet, hamle üstüne hamlelerle verilen yargılar hakkında uzlaşma sağlanabildiği oranda olacaktır.

Postmodern yaklaşıma göre herhangi bir *idea* yargılarımızı belirleyecek içeriğe sahip olamaz. *İdea*, adalet ve adaletsizlik hakkında yargılarımıza sadece rehberlik edebilir. Başka bir ifade ile *idea*, hangi yargıların adil olduğunu belirleyemez. Nitekim Kant'ta göre de *ideanın* deneyim dünyasında herhangi bir karşılığı yoktur. *İdeanın* yargılar üzerinde buyurucu değil, yol gösterici, düzenleyici etkisi olabilir. Öyleyse şu soruları sormak yerinde olacaktır. Yargıda bulunma yetkisini nerede

buluruz? Kanılar arasında nasıl ve neye göre ayırım yapılmalı? Adalet ideası olmaksızın sadece kanılara dayanarak politika yapmak mümkün olur mu? Adalet ideası olmaksızın sadece uzlaşıyla varılan sonuç adil olmak için yeterli midir? Yargıların meşruiyeti şayet uzlaşılırsa yerleşik otoriteden farklı bir yargıda bulunmanın mevcut otoriteye baş kaldırmak dışında bir seçeneği var mı? gibi soruları çoğaltmak mümkündür.

Öte yandan adaletin neliği ve adil yargılar konusunda herkesin hemfikir olduğu bir dünyada “biz” adına yargıda bulunma yetkisine sahip bir öznenin doğması kaçınılmaz olacaktır. Kanaatimizce burada artık bireysel tercihler ya da akla dayalı bir politikanın yeri olamaz. İdeanın otoritesine dayanarak “biz” adına buyuranın yargısı, mutlak hakikat olarak kabul edilecektir. Marksizm’de olduğu gibi mutlak yargılara sahip rejimlerin mutlak şekilde hem otoriter hem de zalim rejimlere dönüştüğünü ve dönüşeceğini ifade etmek mümkündür.

Kanaatimize göre yargılarımızı belirleyecek husus, arkamızda değil, önümüzde olan, ama henüz mevcut olmayandır. Adaleti sağlayacak yargılar, özgürlük temelinde her bir olaya uygun *ideanın* rehberliğine dayalı bir çoğul olma hâlini gerekli kılmaktadır.

Yargıda bulunma yetkisi her daim meçhul kalacak gibi görünmektedir. Kriter düşüncesi hakikat fikrinden doğduğu için, yargıların dayanağı belirli bir gerçekliği varsayan verili kriterlerden yoksun olmayı gerekli kılar. Adaletten söz edebilmek için, yargılarımızı adalet kriterlerinden uzak tutmamız gerekir. Kısacası, hakikat iddiasının adalet iddiasını ele geçirmesine müsaade edilmemelidir. Adil yargıda bulunabilmek, her daim adil olduğumuzdan ya da adil olabileceğimizden kuşku duymayı gerektirir. Dolayısıyla her olayın değerlendirme kriteri, kendine has bir kriterdir.

Kaynakça | References

- Adorno, Theodor W. “Aşkınısallık Kavramı Üzerine”. çev. Mine Haydaroglu. *Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant*. ed. Efe Çakmak. 41-42/56-86. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimler Sözlüğü*. Ankara, 1975.
- Aristoteles, Saffet. *Nikomakhos’a Etik*. çev. Ahmet Babür Bayram. Ankara: Adres Yayınları, ts.
- Baudrillard, Jean. *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*. çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul, 6. Basım, 1999.
- Demir, Ata. *Jean-Luc Nancy’nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi*. Yayınlanmamış: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2019.
- Demir, Ata. *Platon’da Adalet Kavramının Temellendirilmesi*. Yayınlanmamış: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006.
- Derrida, Jacques. *Margins of Philosophy*. çev. Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press, 1982.
- Derrida, Jacques vd. “Yasanın Önünde önyargılar”. çev. Nami Başer vd. *Yargılama Fakültesi*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- Descombes, Vincent. “Transandantal Görüşler”. çev. Emine Sarıkartal. *Yargılama Fakültesi*. İstanbul: İthaki Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Devisch, Iggnas. “Metafiziksel Olmayan Bir Topluluk: Heidegger’i Levinas’la Yeniden Buluşturmak”. çev. Özlem Önder - Volkan Çelebi. *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*. 10/65-79. İstanbul: MonoKL, 2011.
- Foldvary, Fred. “Universalism”. *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd edition*. ed. Jr. Darity. C. 8. USA: Macmillan Reference USA, 2008.
- Heidegger, Martin. *Being and Time*. çev. John Macquarrie. Oxford: Blackwell Publishers, 2001.
- Heikkala, Martta. “Ontoloji ve Fark: Derrida’nın Ardından Sanat ve Jean-Luc Nancy”. çev. Berkey Ersöz. *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*. ed. Volkan Çelebi. 1-39. İstanbul: MonoKL, 2011.
- Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*. çev. İonna Kuçuradı. Ankara: Türk Felsefe Kurumu, 2013.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1993.

- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 3. baskı., 2010.
- Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İonna Kuçuradı - Ülker Gökberk. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016.
- Keskin, Eda. “Varlık ve Zaman’daki Yabancılaşma Kavramının Marksist Bir Analizi”. *Heidegger: Varlığın Çobanı*. ed. Şeyda Öztürk. 64/165-180. İstanbul: Cogito, 2010.
- Levinas, Emmanuel. *Başkannın İzi, Sonsuza Tanıklık*. çev. Erdem Gökyaran. Metis Yayınları, 2003.
- Levinas, Martin. “Martin Heidegger ve Ontoloji”. ed. Şeyda Öztürk. çev. O. Turkyay. *Y.K.Y* 64 (2010), 19-50.
- Liotard, Jean François. *Hakkıyla*. çev. Emine Sarıkartal. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
- Liotard, Jean François. *Postmodern Durum*. çev. İsmet Birkan. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2014.
- Nancy, Jean-Luc. “, Heidegger’s ‘Originary Ethics’,”. çev. Duncan Large. *Studies in Practical Philosophy*. ed. François Raffoul - David Pettigre. 1/172-195. Newyork: State University of New York Press, 2002.
- Nancy, Jean-Luc. *Being Singular Plural*. çev. Robert D. Richardson. California: Stanford University Press, 2000.
- Nancy, Jean-Luc. “Dies Irea(Kızlık Günü)”. çev. Nami Başer. *Yargılama Fakültesi*. İstanbul: İthaki Yayınları, ts.
- Nancy, Jean-Luc. *Finite Thinking*. ed. Simon Sparks. California: Stanford University Press, 2003.
- Nancy, Jean-Luc. *The Creation of The World or Globalization*. çev. François Raffoul - David Pettigrew. Albany: State University of New York Press, 2007.
- Nancy, Jean-Luc. *The Muses*. çev. Peggys Kamuf. California: Stanford University Press, 1997.
- Popper, Raimund Karl. *Açık Toplum ve Düşmanları*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1989.
- Popper, Raimund Karl. *The Open Society and Its Enemies*. 2 Cilt. London: Broadway House, 2. Basım, 1947.
- Rorty, Richard. *Habermas, Lyotard ve Postmodernite*. çev. Mehmet Küçük, ts.
- Touraine, Alain. *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* çev. Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 22017.